

УДК 808.3(077):371.3

Іван Хом'як
(Острог, Україна)

ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЇ УРОКІВ МОВИ

У статті проаналізовано класифікаційні підходи до уроків мови як основної форми організації навчально-виховного процесу в загальноосвітньому закладі, охарактеризовано їх структуру. Пропонується аналіз термінів «урок навчального переказу», «урок аналізу контрольного переказу», «урок контрольного твору». Запропоновано компоненти визначених типів уроків. Подано сучасну типологію уроків. Спостереження підтверджено прикладами.

Ключові слова: *урок, сучасний урок, типологія уроків, структура уроків.*

В статье проанализированы классификационные подходы к урокам языка как основной формы организации учебно-воспитательного процесса в общеобразовательном заведении, дана характеристика их структуры. Анализируются термины «урок обучающего изложения», «урок анализа контрольного изложения», «урок контрольного сочинения». Предложены компоненты определенных типов уроков. Предусмотрено и описано современную типологию уроков. Наблюдения подтверждены примерами.

Ключевые слова: урок, современный урок, типология уроков, структура уроков.

The article analyses the classificatory approaches to language lessons and their structure, which are considered to be a basic form of the educational process organizing in secondary schools. The article defines the notions «retelling lesson», «retelling analysis lesson» and «composition based exam lesson». It describes the components of these types of the lessons and their contemporary typology. The results of the research are provided with examples.

Key words: lesson, modern lesson, typology of lessons, structure of lessons.

Нові соціально-економічні відносини в українському суспільстві зумовлюють необхідність удосконалення навчально-виховного процесу в школі. Особливої актуальності набуває формування високоосвічених, інтелектуально розвинених фахівців, здатних досконало володіти мовними засобами, високою культурою мовної комунікації. Від вибору типу уроку й адекватної йому структури залежить ефективність сприймання навчальної інформації, рівень засвоєння учнями мовних фактів і понять, уміння застосовувати лінгвістичну теорію в мовленнєвій практиці.

Сучасним вважається урок, який за своїми цілями (навчальною, розвивальною, виховною), змістом, структурою і методами проведення відповідає найновішим вимогам теорії і практики навчання в школі і є високоефективним [9, с. 13].

Проблеми сучасного уроку мови, їх типи і структуру відображено в роботах О.М. Біляєва, С.О. Карамана, Н.М. Остапенко, М.І. Пентиліук, К.М. Плиско, М.С. Позднякова, Т.В. Симоненко, О.В. Текучова, С.Х. Чавдарова та інших вітчизняних і зарубіжних дослідників. Ми зробили спробу узагальнити підходи до класифікації уроків мови, визначити їх структурні особливості.

У сучасній дидактиці уроки класифікують за дидактичною метою, за метою організації пізнавальної діяльності, за основними етапами навчального процесу, за способами організації навчальної діяльності учнів, за формами навчання (моделями) (В.О. Онищук, М.І. Махмутов, С.В. Іванов, І.М. Чередов, О.І. Пометун та ін.).

Одним із головних критеріїв якості уроку є досягнення його мети. За основною дидактичною метою класифікує уроки В.О. Онищук: урок засвоєння нових знань; урок застосування знань, умінь і навичок; урок узагальнення і систематизації знань; урок перевірки знань, умінь, навичок; урок формування умінь і навичок; комбінований урок.

Серед сучасних підходів до типології уроків привертає до себе увагу класифікація за формами навчання (моделями), у яких реалізуються інтерактивні технології. О.І. Пометун і Л.В. Пироженко розподіляють їх на чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів: інтерактивні технології кооперативного навчання; інтерактивні технології колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань [15, с. 33].

Одна з перших спроб розробити наукову класифікацію уроків мови належить М.С. Позднякову. Серед її засад – основні етапи засвоєння учнями мовної інформації: уроки повідомлення нового матеріалу; уроки закріплення одержаних відомостей; уроки перевірки засвоєння знань і вироблення навичок; уроки узагальнення засвоєного. Поза увагою лишилося повторення як окремий тип уроку.

С.Х. Чавдаров розробив класифікацію на основі досягнення мети заняття: урок, на якому подається новий матеріал; урок для закріплення вивченого; урок перевірки знань учнів. Повторення планувалося проводити на уроках закріплення. Не виокремлено урок узагальнення

вивченого.

Залежно від мети класифікує уроки мови О.В. Текучев: урок повідомлення нових знань; урок закріплення вивченого; урок перевірки (контролю) знань і навичок. Повторення розглядається як різновид уроків закріплення, а узагальнення – як варіант уроків повторення.

В обґрунтуваннях класифікаційних підходів до уроку нерідко фігурує поняття традиційності. З огляду на це уроки мови логічно розподілити на *традиційні*, що ґрунтуються на традиції їх застосування й закріплені нею у тривалому навчально-виховному процесі, і *нетрадиційні*, зумовлені новітніми технологіями в організації і проведенні шкільних занять.

Серед традиційних виокремлюються визначені О.М. Біляєвим аспектні уроки й уроки розвитку мовлення [2, с. 27–61]. Головна мета *аспектних* уроків – на основі теоретичних знань сформувати у школярів фонетико-орфоепічні, лексичні, словотвірні, граматичні і правописні компетенції. До них належать:

Урок вивчення нового матеріалу. Його структура: 1. Перевірка домашнього завдання. 2. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу (актуалізація опорних знань). 3. Повідомлення теми і мети уроку. 4. Пояснення вчителем нового матеріалу. 5. Вправи на закріплення одержаних знань. 6. Підсумки уроку. 7. Завдання додому та інструктаж про його виконання.

Урок формування умінь і навичок: 1. Повідомлення теми майбутньої роботи, усвідомлення її учнями. 2. Відтворення теоретичних відомостей, застосування яких буде потрібним на уроці. 3. Виконання учнями вправ. 4. Перевірка якості самостійної роботи учнів. 5. Завдання додому. 6. Підсумки уроку.

Урок перевірки якості засвоєного: 1. Повідомлення мети перевірки та способів її проведення. 2. Усна перевірка знань учнів (фронтально). 3. Самостійне виконання учнями контрольної роботи. 4. Відповіді вчителя на питання учнів. 5. Підсумки уроку. 6. Завдання додому.

Урок аналізу контрольної роботи: 1. Вступне слово вчителя. 2. Бесіда про характер недоліків і помилок та робота над ними. 3. Підбиття підсумків роботи. 4. Завдання додому.

Урок узагальнення вивченого: 1. Перевірка домашнього завдання. 2. Повідомлення мети уроку. 3. Аналіз матеріалу з метою узагальнення вивченого. 4. Робота над висновком. 5. Вправи на застосування узагальнювальних правил. 6. Оголошення вчителем оцінок. 7. Завдання додому. 8. Підсумки уроку.

Урок повторення: 1. Ознайомлення учнів із завданням уроку. 2. Повторення вузлових питань розділу. 3. Усні та письмові вправи на матеріалі повторення. 4. Підсумки проведеної роботи. 5. Виставлення оцінок. 6. Завдання додому.

К.М. Плиско, думку якої поділяє С.О. Караман, класифікує уроки за метою організації: для вивчення нової інформації, закріплення чи застосування її [14, с. 206; 5, с. 84].

Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко і В.М. Руденко привертають увагу до комбінованого уроку – типу заняття, який характеризується поєднанням (комбінацією) у його межах різноманітних видів навчальної роботи (пояснення нового матеріалу, бесіда з учнями, робота над перевіркою знань, умінь та навичок, міні-контроль) або елементів кількох типів аспектних уроків та уроків розвитку мовлення.

Структура комбінованого уроку: 1. Оголошення теми, мети і завдань уроку. 2. Підготовка до сприймання нового матеріалу. 3. Вивчення нового матеріалу. 4. Закріплення вивченого матеріалу. 5. Підготовчі вправи до написання творчого переказу. 6. Написання творчого переказу. 7. Підбиття підсумків уроку. 8. Оголошення домашнього завдання.

При цьому дослідники акцентують увагу на тому, що в комбінованому уроці поєднуються елементи уроків вивчення нового матеріалу та розвитку мовлення, і застерігають: «комбінування елементів уроку вивчення нового матеріалу та уроку закріплення знань і формування вмінь та навичок учнів є нераціональним [11, с. 71]».

З огляду на потребу формування у школярів комунікативної компетенції на основі мовленнєвої діяльності учнів класифікацію аспектних уроків М.І. Пентилук подає так: 1. Урок засвоєння знань (формування мовної і мовленнєвознавчої компетенції). 2. Урок формування

умінь і навичок (формування мовної і мовленнєвої компетенції). 3. Урок повторення, узагальнення і систематизації знань, умінь і навичок (формування мовленнєвої компетенції). 4. Урок розвитку комунікативних умінь і навичок (формування комунікативної компетенції). 5. Урок контролю знань, умінь і навичок (перевірка володіння всіма видами мовленнєвої діяльності) [10, с. 85].

Відповідно до змісту використовуваного на заняттях ілюстративного матеріалу аспекtnі уроки можуть бути *тематичними*, або уроками на єдину тему висловлювання (виховання громадянської позиції, патріотизму, сили волі, моральних якостей, поваги до державних атрибутів і т. ін.) та уроками з *дидактичним матеріалом різної тематики* (наприклад, присвячених вихованню у школярів дбайливого ставлення до батьків і любові до природи; потреба займатися спортом і захищати слабших за себе і т. ін.).

Уроки *розвитку мовлення* сприяють формуванню у школярів комунікативної компетенції. О.А. Петровська в системі занять з української мови виділяє лише один тип уроку мовлення – урок навчального письмового переказу і побіжно називає урок аналізу письмового переказу.

У класифікації Г.Н. Приступи як окремий тип розглядається урок розвитку мовлення з такими різновидами: урок вільного диктанту, урок творчого диктанту, урок навчального твору за картиною. Не виділено уроків контрольного переказу і контрольного твору.

Поклавши в основу класифікації вид творчої роботи і мету її проведення, О.М. Біляєв визначає два види уроків: 1) уроки, на яких учні виконують, так би мовити, «малі жанри» творчих робіт (усний переказ, складання автобіографії, розгорнутого протоколу, написання нарису, вільного або творчого диктанту) і 2) уроки проведення великих за обсягом переказів і творів (навчальних і контрольних) та їх аналізу. Особливу увагу вчений-лінгводидакт звертає на такі уроки:

Урок навчального переказу: 1. Вступна бесіда. 2. Читання тексту. 3. Бесіда за змістом прочитаного. 4. Складання плану. 5. Мовний аналіз тексту. 6. Повторне читання тексту. 7. Підготовка чорнового варіанта переказу. 8. Редагування роботи і переписування її начисто. 9. Перевірка й аналіз робіт. 10. Доопрацювання переказів.

Урок контрольного переказу: 1. Вступне слово вчителя. 2. Читання тексту. 3. Пояснення нових слів і запис їх на дошці. 4. Самостійне складання учнями переказу. 5. Повторне читання тексту. 6. Написання переказу в чорновому варіанті. 7. Переписування робіт начисто. 8. Самостійна перевірка написаного.

Урок аналізу контрольного переказу: 1. Вступне слово вчителя. 2. Загальна оцінка якості виконання переказу. 3. Розгляд кращих робіт. 4. Аналіз допущених у переказах недоліків і помилок. 5. Проведення вправ на подолання помилок. 6. Визначення домашнього завдання.

Урок навчального твору: 1. Вступна бесіда (визначення мети уроку, ознайомлення з особливостями жанру). 2. Ознайомлення зі зразком (уринок із твору письменника або кращий твір учня). 3. Робота над усвідомленням теми та основної думки твору. 4. Колективне складання плану письмової роботи. 5. Складання усного твору. 6. Написання твору на чернетці. 7. Удосконалення написаного (саморедагування твору). 8. Перевірка й аналіз творів. 9. Доопрацювання робіт і переписування їх начисто.

Урок підготовки до контрольного твору: 1. Вступна бесіда. 2. Повторення видових особливостей твору. 3. Читання й аналіз зразка. 4. Лексико-стилістична робота. 5. Визначення домашнього завдання.

Урок контрольного твору: 1. Вступне слово вчителя. 2. Самостійне складання плану твору. 3. Написання роботи в чорновому варіанті. 4. Редагування твору і переписування його начисто. 5. Самостійна перевірка написаного.

Урок аналізу контрольного твору: 1. Вступне слово вчителя. 2. Загальна характеристика виконання твору. 3. Розгляд кращих робіт або фрагментів із них. 4. Колективний аналіз допущених недоліків і помилок. 5. Проведення вправ на подолання помилок. 6. Індивідуальна робота учнів над виправленням творів. 7. Визначення домашнього завдання [2, с. 32–33].

Відповідно до провідної мети уроку: інтелектуального й мовленнєвого розвитку учнів,

збагачення їхнього емоційного й духовного світу – Г.Т. Шелехова виокремлює такі заняття з розвитку мовлення: уроки формування нових понять; уроки вироблення комунікативних умінь і навичок; уроки контролю; уроки вдосконалення усних і письмових висловлювань [18, с. 20].

Нову типологію уроків розвитку мовлення розробила М.І. Пентиліук: урок аудіювання – урок сприймання усної інформації, урок читання – урок сприймання писемної інформації, урок опрацювання ділових паперів, урок роботи над діловим мовленням [12 с. 94]. При цьому уроки аудіювання і читання об'єднує в одну групу – уроки сприймання (розуміння) усної та писемної інформації такої структури: 1. Вступне слово вчителя (мотивація навчальної діяльності учнів). 2. Актуалізація опорних знань учнів (відомостей про мовленнєву діяльність). 3. Ознайомлення учнів із технологією аудіювання/читання. 4. Аудіювання/читання тексту. 5. Робота з тестами. 6. Підбиття підсумків уроку. 7. Домашнє завдання [13, с. 5].

У загальноосвітніх закладах набуває популярності інтерактивна методика, що сприяє інтенсифікації й оптимізації навчального процесу. Психологи, дидакти, лінгводидакти обґрунтовують доцільність інноваційної технології, що забезпечує взаємодію вчителя й учнів на уроці. Серед педагогічних категорій поряд із інтерактивним навчанням, інтерактивною моделлю, інтерактивними технологіями, інтерактивними методами, інтерактивними формами та інтерактивними прийомами чільне місце посідає інтерактивний урок, структура якого, на думку Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко і В.М. Руденко, зазвичай містить п'ять етапів: 1. Мотивація навчання. 2. Оголошення теми, мети й очікуваних результатів уроку. 3. Надання учням необхідної інформації. 4. Інтерактивна частина (вправи). 5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку [11, с. 97].

Дослідники акцентують увагу на тому, що основним структурним компонентом такого уроку є інтерактивна частина, у якій учитель застосовує інтерактивні вправи, виконання яких займає 50–60 % часу на занятті.

Аби забезпечити належний рівень комунікативної компетенції школярів, необхідно дбати про розвиток їх комунікативної вправності не лише на спеціальних заняттях розвитку мовлення. Л.М. Кратасюк, наприклад, вважає, що активізувати комунікативну діяльність школярів можна у процесі взаємопов'язаного навчання мови й мовлення, коли увага зосереджується на розвитку комунікативних здібностей учнів, збагаченні їх словникового запасу, виробленні вмінь і навичок зв'язного висловлювання.

За формою проведення такий урок є *інтерактивним*, оскільки під час виконання різних завдань учні перебувають у постійній взаємодії з усіма учасниками навчального процесу в режимі діалогу: учень – учитель, учень – учень, учень – група учнів, учень – джерело інформації.

Дослідник пропонує таку структуру інтерактивного уроку мови й мовлення: I. Мотиваційний етап: з'ясування емоційної готовності, актуалізація опорних знань і суб'єктного досвіду, постановка завдань, цілевизначення, планування. II. Опрацювання навчального матеріалу: узагальнення, систематизація. III. Застосування навчального матеріалу: закріплення, корекція. IV. Рефлексивно-оцінювальний етап: рефлексія, самооцінювання, взаємооцінювання, домашнє завдання [7, с. 126–127].

Нетрадиційні уроки відзначаються новизною й оригінальністю їх змісту і захоплюючим способом проведення. До них ми віднесли інтегровані уроки і власне нетрадиційні: урок-презентацію, урок-спогад, «Засідання лінгвістів-ерудитів» та ін. Можна погодитися з думкою авторів «Технології сучасного уроку рідної мови», що ці уроки є «еквівалентом до визначених у науці типів [11, с. 59]», однак незаперечним є і те, що вони вирізняються своєрідними особливостями організації.

Інтегровані уроки ґрунтуються на міжпредметних зв'язках, органічно поєднують матеріал кількох предметів, здебільшого двох: мови і літератури, мови й історії, мови й образотворчого мистецтва та ін. Дидактичні особливості інтеграції змісту навчання на інтегрованих уроках аналізували О.М. Біляєв, В.Р. Ільченко, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко та ін. На думку дослідників, міжпредметна інтеграція може бути: 1) повна, являючи собою об'єднання в одному курсі різних навчальних предметів; 2) часткова, що полягає в поєднанні

підпорядкованого певній темі матеріалу різних предметів

Л.О. Варзацька і Л. Дворецька розробили типологію інтегрованих уроків української мови за сукупністю основ: цільової (на якому етапі оволодіння мовними знаннями є доцільною інтеграція навчання); діяльнісної (який вид емоційно-образної діяльності є домінуючим, слугує засобом активізації пізнавальної і мовленнєвої діяльності); предметної (з яких навчальних предметів доцільно інтегрувати блоки знань навколо однієї теми); організаційної (тривалість інтегрованого уроку, варіативність організаційних форм – колективної, групової, індивідуальної діяльності); тематичної (урок на морально-етичну, культурологічну теми, про природу) [3, с. 32].

Найоптимальнішою, на думку І.А. Кучеренко, є така структура інтегрованого уроку рідної мови: 1. Організація класу. 2. Мотивація навчальної діяльності. 3. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок. 4. Вивчення нового матеріалу. 5. Застосування інформації. 6. Виконання пізнавальних і творчих завдань. 7. Формування мовної, мовленнєвої і комунікативної компетентності. 8. Оцінювання. 9. Домашнє завдання. 10. Підбиття підсумків [8, с. 12].

Серед інтегрованих уроків вирізняють бінарний, що органічно поєднує вивчення двох предметів, наприклад мови й географії, мови й математики і т. ін.

Своєрідним різновидом інтегрованих занять є уроки *словесності*, що поєднують у собі мовний і літературний матеріал. До них вдавалися ще в часи Острозької і Києво-Могилянської академії. Сьогодні відновлюються кращі традиції їх використання з урахуванням вимог до сучасної освіти. Л.В. Скуратівський, наприклад, обстоює важливість цих уроків, які через словесно-художній вплив забезпечують різнобічний розвиток школярів, формують у них естетичне ставлення до навколишнього світу, сприяють вихованню уваги до слова, збагаченню словникового запасу, усвідомленню важливості мовленнєвої індивідуальності.

Проведені Т.К. Донченко експерименти свідчать, що в класах, де уроки мови проводилися як уроки словесності, школярі швидше досягали мовного розвитку, зросла їх пізнавальна активність і навчальна продуктивність. Здобуті результати вмотивовано тим, що аналіз тексту забезпечує органічність переходу від розгляду його змісту, структури до відбору мовних засобів, що дає можливість аналізувати мовний матеріал на мовленнєвій основі. Тексти допомагають організовувати вивчення мовної категорії від її функції до форми та значення, категоріальних ознак, а також правил використання в мовленні й від них до застосування певної мовної одиниці у власному мовленні [5, с. 15–16].

Характерною ознакою нетрадиційних уроків є те, що вони позбавлені структурних стандартів, властивих узвичаєним шкільним заняттям, палітра їх використання надзвичайно широка. Умовно назвемо їх уроками *довільної структури*. Серед них: урок-лекція, урок-семінар, урок-практикум, урок-залік, урок-аукціон знань, урок-подорож, урок-конкурс, розроблені нами урок «Засідання бізнес-клубу» [16], урок-лекція, урок-практикум, урок-залік [17] та ін. З.П. Бакум ілюструє приклади нетрадиційних уроків, що проводяться у формі змагань (лінгвістичний турнір), уроки, засновані на формах, жанрах і методах роботи, відомих у суспільній практиці (інтерв'ю, репортаж, лінгвістичне дослідження), уроки з використанням фантазії (урок-казка), уроки з імітацією публічних форм спілкування (прес-конференція, аукціон, бенефіс, телепередача), уроки, побудовані на імітації діяльності організацій та закладів (засідання вченої ради, дебати в парламенті), уроки, які імітують громадсько-культурні заходи (заочна екскурсія, лінгвістичний театр) [1].

Н.П. Волкова до нетрадиційних уроків відносить: 1) уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції); 2) уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), яким властиве викладання матеріалу кількох тем укрупненими частинами, такі уроки проводять кілька вчителів, один із яких є ведучим; 3) міжпредметні уроки, мета яких – «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів; 4) уроки-змагання (уроки-КВК, уроки-аукціони, уроки-вікторини, уроки-конкурси); 5) уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експромт-екзамени, уроки-консультації, уроки-взаємонавчання, уроки-консиліуми); 6) уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-прес-конференції, уроки-репортажі, уроки-панорами, уроки-протиріччя, уроки-парадокси); 7) театралізовані

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 12, 2012 р.

(уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіноуроки, дидактичний театр); 8) уроки-подорожування, уроки-дослідження (уроки-пошуки, уроки-розвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-заочні подорожування, уроки-експедиційні дослідження, уроки-наукові дослідження); 9) уроки з різновіковим складом учнів; 10) уроки-ділові, рольові ігри (уроки-захисти дисертацій, уроки-«слідство ведуть знавці», уроки-суди, уроки-імпровізації, уроки-імітації); 11) уроки драматизації (драматична гра, драматизація розповіді, імпровізована робота в пантомімі, тіньові п'єси, п'єси з ляльками та маріонетками); 12) уроки-психотренінги [4, с. 324–349].

Отже, учитель-словесник має широкі можливості застосування різнотипних уроків відповідно до теми, мети і завдань шкільного заняття, з урахуванням вікових та інтелектуальних можливостей школярів. Формування в учнів мовних і мовленнєвих компетенцій відбувається передусім на традиційних уроках. Нетрадиційні вимагають затрати творчих сил, що компенсуються активізацією навчально-пізнавальної діяльності учнів, однак не варто перенасичувати ними навчальний процес. Доречно використовувати по 2–3 уроки різновидових форм нетрадиційних типів на семестр, вкраплюючи їх між заняттями традиційної структури. Перспективи розвитку мають уроки словесності за умови їх системного впровадження у шкільні заклади освіти.

Література

1. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії / Бакум З.П. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 338 с.
2. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови / Біляєв О.М. – К. : Генеза, 2005. – 180 с.
3. Варзацька Л. Методика інтегрованого уроку мови (5 клас) / Л. Варзацька, Л. Дворецька // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 31–50.
4. Волкова Н.П. Педагогіка : пос. [для студ. вищих навч. закл.] / Волкова Н.П. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
5. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Донченко Т.К. – К. : Фондація ім. О. Ольжича, 1995. – 251 с.
6. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії / С.О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.
7. Кратасюк Л.М. Інтерактивні методи в навчанні учнів 5-6 класів створювати тексти різних типів : дис. ... канд. пед наук : 13.00.02 / Кратасюк Людмила Миколаївна. – К., 2011. – 265 с.
8. Кучеренко І. Інтегровані уроки як вид нестандартної організаційної форми вивчення української мови / І. Кучеренко // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 3. – С. 10–14.
9. Методика вивчення української мови в школі / О.М. Біляєв та ін. – К. : Рад. школа, 1987. – 246 с.
10. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [Пентилюк М.І., Караман С.О., Горошкіна О.М. та ін.]; за ред. М.І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
11. Остапенко Н.М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навчальний посібник / Остапенко Н.М., Симоненко Т.В., Руденко В.М. – К. : Академія, 2011. – 248 с.
12. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / Пентилюк М.І. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
13. Пентилюк М.І. Уроки розвитку зв'язного мовлення чи комунікативних умінь і навичок? / М.І. Пентилюк // Дивослово. – 2010. – № 3. – С. 2–5.
14. Плиско К.М. Принципи, форми і методи навчання української мови / Плиско К.М. – Харків : Основа, 1995. – 240 с.
15. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.
16. Хом'як І.М. Два нестандартні уроки з мови / І.М. Хом'як // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 40–44.
17. Хом'як І.М. Організаційні форми навчання орфографії / Хом'як І.М. // Шляхи підвищення ефективності викладання української мови і літератури. – К. : Знання, 2000. – С. 110–114.

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 12, 2012 р.

---

18. Шелехова Г.Т. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі / Шелехова Г.Т. – К., 1996. – 56 с.

Стаття надійшла до редакції 4 лютого 2012 року

